

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ «БРУДНИХ» КОШТІВ ЯК АНТИСОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

БУРБЕЛО О. А., ЧУНІХІНА Л. М.

УДК 343.37: 343.359: 343.851 (477)

Бурбело О. А., Чуніхіна Л. М. Легалізація «брудних» коштів як антисоціальне явище

У статті досліджено деякі аспекти протидії легалізації «брудних» грошей як суспільно небезпечного явища, обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ефективності цієї протидії. Охарактеризовано властиві ознаки країн, за якими злочинці найчастіше обирають місце для «відмивання» грошей. Наведено перелік внутрішніх і зовнішніх чинників, на підставі аналізу яких зроблено припущення, що нове для українського суспільства антисоціальне явище – легалізація «брудних» коштів – є або буде найближчим часом. На підставі дослідження поглядів представників вітчизняної кримінологічної науки, що формують концепцію розуміння безпеки легалізації (відмивання) доходів, одержаних кримінальними шляхами, розкрито причини цього явища і визначено, що протидія йому потребує вжиття комплексних, науково обґрунтованих і зорієнтованих на сучасність запобіжних заходів. Визначено головні напрями загальнодержавної політики в боротьбі з організованою злочинністю, сформульовано основні правові заходи протидії їй та доведено досягнення їх ефективності лише у разі забезпечення внутрішньої гармонійності та системної пов'язаності із заходами соціального розвитку суспільства.

Ключові слова: «брудні» гроші, легалізація, організована злочинність, корупція, чинники, мінізація, криміналізація економіки.

Бібл.: 18.

Бурбело Олег Анатолійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної безпеки, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка (сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4, Луганськ, 91493, Україна)

E-mail: ekopot-bezpeka@meta.ua

Чуніхіна Людмила Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, кафедра господарчого права, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (кв. Молодіжний, 20а, Луганськ, 91034, Україна)

УДК 343.37: 343.359: 343.851 (477)

Бурбело О. А., Чуніхіна Л. Н. Легалізація «грязных» денег как антисоциальное явление

В статье исследованы некоторые аспекты противодействия легализации «грязных» денег как общественно опасного явления, обоснованы предложения по повышению эффективности этого противодействия. Охарактеризованы типичные признаки стран, по которым преступники чаще всего выбирают место для «отмывания» денег. Приведен перечень внутренних и внешних факторов, на основе анализа которых предположено, что новое для украинского общества антисоциальное явление – легализация «грязных» денег – существует или появится в ближайшее время. На основе исследования взглядов представителей отечественной криминологической науки, формирующих концепцию понимания опасности легализации (отмывания) доходов, полученных криминальными путями, раскрыты причины этого явления и определено, что противодействие ему требует принятия комплексных, научно обоснованных и ориентированных на современность предупредительных мер. Определены главные направления общегосударственной политики в борьбе с организованной преступностью, сформулированы основные правовые меры противодействия ей и доказано достижение их эффективности только в случае обеспечения внутренней гармоничности и системной увязки с мерами социального развития общества.

Ключевые слова: «грязные» деньги, легализация, организованная преступность, коррупция, факторы, тенезация, криминализация экономики

Библ.: 18.

Бурбело Олег Анатольевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической безопасности, Луганский государственный университет внутренних дел имени Э. А. Дидоренко (пос. Юбилейный, ул. Генерала Дидоренко, 4, Луганск, 91493, Украина)

E-mail: ekopot-bezpeka@meta.ua

Чуніхіна Людмила Николаевна – кандидат юридических наук, доцент, кафедра хозяйственного права, Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля (кв. Молодежный, 20а, Луганск, 91034, Украина)

UDC 343.37: 343.359: 343.851 (477)

Burbelo O. A., Chunikhina L. N. Legalisation of «Dirty» Money as an Anti-Social Phenomenon

The article studies some aspects of resistance to legalisation of «dirty» money and substantiates proposals on increase of efficiency of this resistance. Standard features of the countries, which are often selected by criminals for money laundering, are characterised. A list of some internal and external factors is provided and used for analysis, on the basis of which it is assumed that this new (for Ukrainian society) anti-social phenomenon – legalisation of «dirty» money – already exists or would appear soon in Ukraine. Reasons of this phenomenon are disclosed on the basis of research of opinions of representatives of domestic criminological science, which form a concept of realising the danger of legalisation of proceeds from criminal activity, and it is determined that resistance to this phenomenon requires complex, scientifically justified and modern preventive measures to be undertaken. Main directions of the state policy in fighting organised crime are determined, basic legal measures for resistance to it are formulated and it is proved that their efficiency could be achieved only in the event of internal harmonicity and system co-ordination with the measures of social development of the society.

Key words: «dirty» money, legalisation, organised crime, corruption, factors, shadow economy, criminalisation of economy

Bibl.: 18.

Burbelo Oleg A. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Economic Security, Lugansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko (sel. Yuvileynе, vul. Generala Didorenka, 4, Lugansk, 91493, Ukraine)

E-mail: ekonom-bezpeka@meta.ua

Chunikhina Lyudmila N. – Candidate of Sciences (Laws), Associate Professor, Department of Economic Law, East-Ukrainian National University named after V. Dah (91034, Ukraine)

Відкритий фінансовий простір з мобільними коштами і високою технологією платіжного обігу перетворює фінансову систему на транснаціональну. Тому припускається, що проблема легалізації кримінальних доходів є актуальною і для нашої країни. Організова-

на злочинність вже не обмежується силовим розподілом матеріальних благ і сфер впливу. Шляхом проникнення до державних владних структур і підкупу влади вона прагне за допомогою корумпованих чиновників закріпитися на завойованих позиціях. Відмивання доходів

сприяє розвитку міжнародної корупції, терористичній діяльності, шахрайству, торгівлі наркотиками і зброєю, торгівлі контрабандними товарами, торгівлі людьми тощо. Доходи від злочинної діяльності реально дають надприбутки, які також вкладаються в злочинний бізнес. Отримання доходів у значних розмірах – один з мотивів «відтворювання» злочинності [1].

У галузі правових та економічних дисциплін окремі аспекти протидії легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, відображені в працях таких українських вчених, як І. Андрущенко, Ю. Белоконь, А. Беніцький, В. Білоус, М. Бондарева, В. Бутузов, А. Волобуєв, Є. Глушкова, А. Доля, В. Дьомін, О. Дудоров, О. Кальман, А. Клименко, В. Клочков, С. Коваленко, Є. Ковалевські, П. Коляда, М. Корнієнко, М. Ларін, А. Літвінов, М. Мельник, В. Нікулов, К. Омельченко, І. Осика, В. Попович, М. Попович, В. Путято, А. Савченко, Ю. Сильницький, Ю. Сухов, В. Толочко, І. Туркевич, Г. Усатий, Є. Фесенко, М. Хавронюк, В. Хахулін, О. Чаричанський, С. Шапченко, І. Шаров, О. Щербаків. Але, як слушно підкреслює М. Бондарева, спеціальні наукові дослідження з кримінологічних проблем запобігання легалізації «відмиванню» доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі з використанням засобів фінансового контролю, не проводилися [10, с. 9].

Не претендуючи на виключну оригінальність, автори ставлять перед собою завдання показати суспільству, яку небезпеку несе таке явище, як легалізація «брудних» грошей та запропонувати заходи щодо протидії їй.

Діяльність організованих злочинних угруповань органічно і поступово пов'язується з відмиванням «брудних» грошей, з легалізацією злочинно одержаних коштів [2, с. 15].

Для «відмивання» грошей за межами країн походження злочинці обирають, як правило, ті країни, фінансово-кредитна система яких має такі властиві ознаки: відносно низький рівень оподаткування фінансово-господарської діяльності; відсутність вимог реєстрації джерел походження стартового капіталу суб'єктів підприємницької діяльності (декларування); регламентованість таємниці комерційних та/або банківських операцій; існування анонімних банківських рахунків у вітчизняній та іноземній валюті; відсутність обмежень свободи діяльності іноземних корпорацій і приватних осіб.

Посилення заходів попередження обумовлено різними обставинами, а соціальне оздоровлення суспільства, профілактична, роз'яснювальна робота та примусові заходи боротьби зі злочинністю лише тоді зможуть стати ефективними заходами протидії організованій злочинності, коли будуть гармонійно пов'язані правові заходи протидії їй – превенція, попередження, припинення злочинності, а також притягнення до відповідальності за неї. На наш погляд, необхідно вести взаємопов'язану боротьбу з організованою злочинністю і корупцією за допомогою та з використанням різноманітних заходів забезпечення, насамперед заходів первинного фінансового моніторингу. Компроміси при цьому недопустимі ні державною владою, ні суспільством.

Загальновідомо, що країни, де зростає економічний потенціал і відбувається розвиток фінансових центрів, але відсутній адекватний контроль, особливо вразливі, оскільки в країнах, де фінансові центри існують давно, запроваджено суворі режими щодо протидії легалізації («відмиванню») грошей. Якщо заходи протидії неефективні, а проникнення у фінансові установи і отримання контролю над крупними секторами економіки завдяки інвестиціям набуває не вистеженого і не контрольованого процесу, відмивання грошей може мати серйозні не тільки соціальні, а й політичні наслідки для суспільства у цілому. У цьому зв'язку проблема переборювання криміналізації економіки стає однією з ключових.

Організована злочинність стає реальністю сучасного життя України, одним із найбільш негативних факторів, що впливає на ефективність та інтенсивність процесів реформування суспільних правовідносин. Склалася ситуація, коли держава вимагає додержання певних процедур здійснення фінансових операцій, але не має можливості належним чином проконтролювати механізми і гарантії їх реалізації.

Головними напрямками загальнодержавної політики в боротьбі з організованою злочинністю є не лише встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація, але й усунення причин і умов існування організованої злочинності як такої. На думку В. Тація, злочинність у сфері економічних відносин є поліпроблемним явищем – головним випробуванням для України, як самостійної, незалежної та суверенної держави. Для подолання злочинності в Україні створено понад 100 контролюючих органів різного призначення, та їх кількість, на жаль, не вирішує належним чином проблему забезпечення ефективного контролю у сфері економічних відносин [3, с. 13].

Досліджуючи проблему боротьби з організованою злочинністю в Україні, проф. А. П. Закалюк наголошує, що злочинна діяльність стає організованою саме завдяки зростаючому обсягу і рівню забезпечуючих заходів, насамперед, в економіці, управлінських, банківських установах, правоохоронних, інших органах державної влади, на політичному олімпі, у засобах масової інформації, у зарубіжних, транснаціональних зв'язках, а також у відносинах з іншими структурами організованої злочинності. Легалізація доходів, одержаних через організовану злочинну діяльність, стає кінцевою метою останньої [4, с. 139].

Існування організованої злочинної діяльності в Україні та подальша інтеграція України в світовий економічний простір породжує цілком підставне припущення, що і в нашій країні існує поки що системно не визначена проблема легалізації («відмивання») доходів, одержаних злочинним шляхом, що обумовлює пов'язану з нею проблему організації системи протидії цьому явищу.

Економічна злочинність посідає одне з перших місць серед інших видів злочинів, які вчиняються в Україні. За даними МВС України, протягом попередніх десяти років загальна кількість організованих злочинних угруповань збільшилась з 421 до 1157, тобто у 2,7 раза, а кількість учасників організованих злочинних груп – з 1600 до

4836 осіб, більше ніж в 4 рази. Що особливо бентежить, наголошують А. Редько і С. Єфремов, – організована злочинність зростає значно швидше від загальної [5, с. 29].

Відмивання грошей, як справедливо зазначають науковці, продовжує заподіювати економіці України велику матеріальну і моральну шкоду. Безкарність багатьох злочинців надає їм можливості вільно та відкрито користуватися результатами кримінальної діяльності. Безконтрольність, відсутність консолідованого нагляду за здійсненням фінансових операцій в Україні виступає для таких суб'єктів умовою поширення їх діяльності, а для частини інших громадян суспільства – обставиною причинного характеру за принципом «чому б і мені так не жити?». Для представників низових верств суспільства, орієнтованих на досягнення матеріального успіху, організована злочинна діяльність виступає в більшості випадків єдиним доступним засобом протягом життя одного покоління піднятися «догори», проникнути в «середній» і «верхній середній» класи, перемогти відразу декілька «рівнів» соціальної структури [6, с. 9].

Якісно нового стану суспільства можна досягти ефективним управлінням соціальними сферами життя, постійним вдосконаленням об'єктивних процесів розвитку, змін і зрушень суспільства, які відбуваються з входженням країни до Євросоюзу.

Ці процеси не повинні протікати стихійно, для протистояння організованій злочинності повинна бути створена і ефективно діяти система запобіжних заходів. Окремі види соціальних відносин органічно пов'язані між собою і лише в сукупності забезпечують функціонування та розвиток соціального управління. Тому необхідно враховувати суспільну та наукову думку, що боротьба з організованою злочинністю, її функціонуванням – це процеси фундаментальні, які потребують значних зусиль, часу, а тому із вирішенням посталих проблем не слід забувати й про невідкладні проблеми протидії організованій злочинності легалізувати («відмити») доходи, здобуті протиправним шляхом. У разі їх нехтування не будуть досягнуті й стратегічні цілі боротьби з організованою злочинністю.

Термін «відмивання грошей» з'явився у світових засобах масової інформації у 1973 році, коли стався Уотергейтський скандал. Але незважаючи на те, коли з'явилося це явище і як його тлумачать у світі, мета «відмивання» грошей полягає або в усуненні ризиків арешту чи конфіскації, або в їх зменшенні – аби була б досягнута кінцева мета – основа організованої злочинної діяльності – за всяку ціну витратити кримінальні доходи.

На основі аналізу нижченаведених зовнішніх і внутрішніх чинників ми припускаємо, що нове для українського суспільства антисоціальне явище – легалізація «брудних» коштів є, або буде найближчим часом ¹.

І. Зовнішні чинники:

1) Україна прагне інтегруватися у міжнародну економічну систему, а в ній поряд з позитивними формами

і досвідом існують негативні тенденції і прояви. Серед них – легалізація («відмивання») брудних грошей;

2) на Заході ця проблема виникла як результат розвитку організованої злочинної діяльності, доходи якої стрімко проникають у фінансово-кредитну систему, руйнуючи її. Більшість кримінальних злочинів скоюється заради отримання доходів. Переважна кількість злочинців мають намір продовжити предикатний злочин, приховати або замаскувати власність будь-якого виду, матеріальну власність чи власність виражену в правах, рухомості, нерухомому майні, правових документах або документах, які підтверджують право на таку власність. Окрема особа або група осіб, задіяних у кримінальній діяльності з метою отримання значних прибутків, повинні знайти оригінальний спосіб здійснити відстеження коштів так, щоб не привернути увагу або до діяльності (яка є їх джерелом), або до осіб (що беруть участь у такій діяльності). Злочинці досягають цього шляхом приховування джерел одержаних доходів, зміни форми коштів або переміщення коштів до країн і територій, де привернути до них увагу менша ймовірність.

II. Внутрішні чинники:

1) спрощений процес «відмивання» капіталів порушує фінансові інтереси легітимних суб'єктів підприємницької діяльності.

Наслідком підвищення процентів банківських позик, збільшення обсягів незабезпеченої грошової маси, стимулювання інфляційних процесів, нечесної, непрозорої, сумнівної підприємницької діяльності є розвиток «тіньової економіки» та зростання ділової активності організованих злочинних угруповань. Потоки «відмитих» грошей спрямовуються на захід, а звідти повертаються в Україну як інвестиції. Підрив довіри суспільства до фінансової системи загрожує стабільному функціонуванню фінансово-кредитних установ і негативно впливає на очікувану можливість залучення в економіку держави іноземних інвестицій. Західні інвестори неохоче вкладають гроші в розвиток молодій суверенній держави. Скорочується сфера готівкового обігу грошових знаків у порівнянні з безготівковим обігом;

2) суперечливий характер і значною мірою закритий процес реформування сучасної економіки, активним учасником якого є керівники структур виконавчих органів влади. Перехід реальної влади до організованих злочинних угруповань, використання ними державних структур в інтересах збагачення фінансового потенціалу кримінальної еліти, завдають шкоди економічним, соціальним і політичним сферам життя, суспільству, соціальній групі, особистості. Прагнення оволодіти капіталом любою ціною, у тому числі кримінальними засобами, є результатом криміналізації економіки.

3) «тінізація» економіки (частину якої також становить кримінальна економіка) – це також реалізація майна, здобутого злочинним шляхом.

Основною метою зміцнення злочинних угруповань і зростання доходів є отримання надприбутків та ухилення їх від оподаткування. Проте, отримавши гроші, у злочинців виникає проблема – незаконно отримані гроші потрібно якимось чином легалізувати, надати їм

¹ Тотожність проблем боротьби з організованою злочинною діяльністю у світі, на наш погляд, робить можливим проводити аналогію необхідності протидії фінансовій стабільності та могутності організованих злочинних груп.

легітимного вигляду, тобто нам треба підкреслити думку пана Раймонда У. Келлі, заступника міністра Департаменту фінансів з питань правозастосування Сполучених Штатів Америки, що «приховування «брудних» грошей не є те ж саме, що «відмивання» брудних грошей: навіть, якщо злочинець приховує свої брудні гроші, він не може їх використати, доки вони не будуть відмиті» [7, с. 10];

4) викриття і розвиток організованої злочинної діяльності в економіці гальмується дуже складно, а за досвідом Заходу – організована злочинна діяльність веде до відмивання грошей, тому легалізація приховує серйозну небезпеку підризу законної економічної діяльності, дестабілізує існуючі фінансову та валютну системи, знижує добробут населення.

Заслугоує на увагу позиція Н. Нижник, Г. Ситник, В. Білоус, що проблема відмивання враховує суспільну небезпеку – для України є гострішою проблема криміналізації економіки, бо посилення криміналізації економіки серйозно загрожує економічній безпеці, яка загальноприйнято вважається невід'ємною складовою національної безпеки України [8, с. 303].

Не можна досягти високих запобіжних результатів у боротьбі зі злочинністю лише шляхом встановлення суворих покарань, хоча б і з метою загального запобігання. На думку М. Панова і Н. Гурової, для цього потрібен комплекс соціально-політичних, економічних, правових та інших заходів [9, с. 56].

В останні десятиріччя у вітчизняній кримінологічній науці сформулювалася досить аргументована концепція розуміння небезпеки легалізації (відмивання) доходів, одержаних кримінальними шляхами, та протидії їй.

Так, В. Тацій вказує, що реформування економічних відносин використовується злочинністю для задоволення приватних, уособлених бажань паразитування на тілі суспільства, забезпечення необхідних матеріальних надходжень за рахунок корупції, шахрайства з фінансовими ресурсами, легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, заняття забороненими видами господарської діяльності, безпосередніх зазіхань на право приватної, колективної, муніципальної чи державної власності та вчинення інших злочинів економічного спрямування [3, с. 14].

Для цілей відмивання брудних грошей згуртована спільність осіб об'єднується під керівництвом ватажка злочинної групи для скоєння одного або декількох злочинів, які відрізняються чітким плануванням та строгим порядком злочинних дій. До більш характерних злочинних дій таких угруповань слід віднести: міжнародну злочинну діяльність – контрабанду та фінансові махінації (перекупку зовнішніх боргів і подальші шахрайські дії погашення цих боргів); фінансові та банківські шахрайства в комерційно-виробничій діяльності – порушення податкового законодавства та ухилення від оподаткування в великих та значних розмірах; рекет; організацію та здійснення запобіжних заходів безпеки² членів організованих злочинних організацій шляхом протидії правоохоронним органам, кримінальним конкурентам з використанням різноманітних способів та методів – від корумпованих зв'язків до кримінального екстремізму;

підкуп службових осіб правоохоронних органів; підкуп службових осіб владних структур; кримінальну приватизацію; торгівлю наркотиками, зброєю; викрадення та продаж людей; організацію проституції. Не виключаються й інші напрямлення злочинної діяльності, також пов'язані з «відмиванням» брудних грошей.

Значимо, що в сучасній українській правовій літературі під «відмиванням» здебільшого розуміють процес легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, процес, який включає конспірування ініціаторів і співвиконавців, вуалювання джерел протиправних доходів, протизаконних способів їх отримання і впровадження в легальну чи псевдолегальну господарську діяльність.

А. Музика дійшов висновку, що деякі злочини (наприклад, обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів) вчиняються тільки заради можливості використовувати «брудні» гроші, тобто заподіюють шкоду економічному становищу держави і не мають не меті погіршення здоров'я населення [10, с. 38].

М. Гарник вважає, що для активізації кримінально-тіньової діяльності сучасні кризові умови створили надзвичайно сприятливе середовище. Організована злочинність формує не тільки «паралельну» економіку, але й відповідні владні кримінальні структури, які все більше загрожують існуванню самої держави [11, с. 3].

В. Попович вважає, що проблему боротьби з організованою злочинністю необхідно розглядати комплексно, через призму технологій «відмивання» доходів злочинного походження та «тіньового» капіталообігу, оскільки незаконні доходи є не тільки матеріальною базою для існування організованої злочинності, а й стимулом та засобом її саморегулятивного відтворення [12, с. 62].

А. Долгова, аналізуючи термін «боротьби зі злочинністю» у цілому, розглядає «контроль за злочинністю» як вчинення тільки протидії їй [13, с. 322]. У цьому зв'язку можна підтримати думку вчених В. Щолкіна та О. Стулова, які вважають, що для протидії легалізації необхідно вжиття комплексних, науково обґрунтованих і зорієнтованих на сучасність заходів протидії злочинності [14, с. 132].

ВИСНОВКИ

Загальновідомо, що філософські категорії причин, умов і детермінант злочинності мають різні рівні: причини всієї злочинності, окремих її структурних підрозділів чи одиничних злочинів. Інакше кажучи, вітчизняні вчені, досліджуючи причини існування легалізації доходів, дійшли висновку, що відмиваються доходи, здобуті різноманітними шляхами: від злочинної діяльності організованих злочинних груп; від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів,

² Крім фінансових доходів як таких, у мафіозному бізнесі є своєрідні фінансові витрати забезпечення конкурентної боротьби: якщо «рядовий» бізнесмен ризикує втратити тільки капітал, то мафіозний – і капітал, і своє життя також. За таких чинників прибуток злочинних організацій стає набагато меншим на витрати організації та здійснення різноманітних запобіжних заходів безпеки, а легальне використання дуже скрутне.

від фінансово-господарської та іншої, не пов'язаною зі злочинністю діяльності, тощо.

Сьогодні значна частина тіншових коштів здобувається шляхом вчинення правопорушень, у тому числі й кримінальних, у найбільш уразливих з цієї точки зору економічних сферах: фінансово-кредитній, виробничій, комерційній. Донедавна подібна ситуація вважалася закономірною тому, що в перехідний період ринкових відносин законотворча діяльність помітно відставала від динаміки реальних економічних процесів, а діючі механізми правової відповідальності та контролю, метою яких є попередження та припинення будь-яких форм прояву або реалізації протиправної поведінки, пов'язаної з використанням доходів від злочинної та іншої незаконної діяльності, не забезпечували ефективної боротьби з таким небезпечним антисоціальним явищем. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Financial havens, banking secrecy and money-laundering. – United Nations, New York, 1998. – P. 5.
2. Шелли Луиз. Постсоветская организованная преступность в международной перспективе // Изучение организованной преступности: российско-американский диалог / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Л. Шелли, Ю. Г. Козлова. – М.: Олимп, 1997. – 150 с.
3. Тацій В. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів / В. Тацій // Вісник прокуратури. – 2002. – № 1 (13). – С. 13 – 14.
4. Закалюк А. П. Організована злочинна діяльність: сутність і потреби нормативного визначення / А. П. Закалюк // Вісник Академії Правових Наук України. – 2001. – № 1 (28). – С. 139 – 142.
5. Редько А. І. Деякі питання провадження у правах про злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями. Узагальнення судової практики / А. І. Редько, С. О. Єфремов // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 29 – 31.
6. Минин Г. Профессиональная и организованная преступность: сравнительный анализ / Г. Минин // Государство и право. – 1999. – № 4. – С. 96 – 99.
7. Міжнародна банківська справа та відмивання грошей: матеріали семінару, 15 – 19 лютого 1999 року (частина II – Техніка відмивання грошей). – Київ, 1999. – С. 10.
8. Нижник Н. Р. Національна безпека України / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус В. Т. – К.: Преса України, 2000. – 303 с.
9. Панов М. Проблеми оптимізації санкцій за фінансові злочини / М. Панов, Н. Гуророва // Право України. – 2000. – № 9. – С. 56 – 58.
10. Бондарева М. Кримінально-правові аспекти відповідальності за легалізацію грошових коштів та іншого майна, здобутого незаконним шляхом: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.08.00 / М. Бондарева; Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 2000. – 21 с.
11. Доля Л. М. Діяльність організованих злочинних угруповань у сфері «відмивання» доходів отриманих злочинним шляхом / Л. М. Доля // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – № 5. – С. 84 – 86.
12. Доля Л. М. Про практику міжнародного співробітництва в питаннях протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Л. М. Доля // Вісник прокуратури. – 2002. – № 3 (15). – С. 108 – 112.
13. Доля Л. М. Небезпека легалізації «відмивання» грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом / Л. М. Доля // Право України. – 2002. – № 2. – С. 89 – 93.
14. Музыка А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А. А. Музыка. – К.: Логос. – 1998. – С. 38 – 40.
15. Гарник М. В. Боротьба з організованою злочинністю: правові аспекти / М. В. Гарник // Вісник прокуратури. – 2001. – № 2. – С. 3 – 5.
16. Попович В. М. Взаємозв'язок організованої злочинності, «відмивання» доходів незаконного походження та «тіньової» економіки / В. М. Попович // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – № 5. – С. 62 – 65.
17. Криминология: учебник для юридических вузов / [под общ. ред. доктора юридических наук, профессора А. И. Долговой] – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 322 с.
18. Щолкін В. М. Організована злочинність: актуальні проблеми процесу доказування / В. М. Щолкін, О. О. Стулов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2002. – № 5. – С. 130 – 145.